

Silviu BEREJAN

Chișinău

ASPECTE ALE STUDIERII LIMBII ROMÂNE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Pornind de la premisa științifică (pentru că au existat și premise nonștiințifice), unanim acceptată în lingvistica modernă (și cea din perioadele precedente), că toate tipurile de vorbire est-romanică (nord-și sud-dunăreană) țin (prin sistemul și structura lor internă, intrinsecă) de o entitate lingvistică unică — limba română, se poate afirma, fără puțință de tăgadă, că și vorbirea populației din actuala Republică Moldova ține și ea de această entitate.

În cursul celor circa 150 de ani de dominație rusă, ea a suferit, se înțelege, multe denaturări și alterări, mai cu seamă în lexic și sintaxă (morfologia, după cum bine se știe, se pretează mult mai puțin modificărilor forțate), care au dus la degradarea ei calitativă (sub aspectul nivelului de cunoaștere) și funcțională (sub aspectul sferelor de utilizare), însă-nu i-au schimbat esența. Denaturările, ce au îndepărtat-o oarecum de matcă, sînt ușor explicabile sub raport lingvistic.

Este un lucru cunoscut că presiunea sistemului concurent al

altei limbi, dominante într-o comunitate glotică, se exercită din două direcții: *din exterior* (datorită ambianței înconjurătoare permanente de altă limbă, în care unii — de regulă, străinii — sînt monolingvi, iar alții — de regulă, localnicii — mai mult sau mai puțin bilingvi) și *din interior* (datorită amestecului în conștiința subiecților vorbitori — să le spunem "bilingvi" — a două sisteme glotice diferite). Deoarece asupra majorității acestor ultimi subiecți acționează continuu cel de al doilea sistem (mijloc de comunicare), străin de fapt ca substanță și structură, ei însușesc intuitiv (la nivel de subconștient) unele elemente ale acestuia și cu timpul încep să le simtă ca făcînd parte din resursele lor proprii. Fenomenul se explică deci prin natura socială (nu individuală!) a unor asemenea "inovații": ele, fiind caracteristice unei întregi colectivități, fiecare vorbitor în parte are mereu certitudinea că este înțeles de audienții din colectivitatea dată, oricît de multe elemente din celălalt sistem ar folosi el în vorbirea sa (deseori acest lucru e apreciat chiar drept indice al unui orizont mai larg de cultură).

Anume așa s-a întîmplat și cu vorbitorii din actuala Republică Moldova. De aceea, cînd comunică cu vorbitorii, nu numai de aceeași limbă, dar și de *același grai moldovenesc*, adică cu moldovenii din Moldova românească (ce nu s-au aflat în condiții similare și deci nu folosesc "insertiile" din alt sistem), moldovenii bilingvi de aici încearcă un sentiment curios: deși înțeleg totul, le pare că interlocutorii folosesc un "alt fel de vorbire" în comparație cu

vorbirea lor proprie, cu atât mai mult cu cât pentru vorbitorii monolingvi (ce vorbesc corect în limba maternă) apar ca străine și neînțelese inovațiile "bilingvilor". Acest lucru întărește convingerea moldovenilor din stînga Prutului (ce nu-și dau întotdeauna seama că folosesc o "limbă" amestecată) că propria lor vorbire e oarecum "altfel", că ea "diferă" de cea a moldovenilor români ce nu posedă acest "specific"*. Pe acest sindrom se bazează șovăielile de care dau dovadă moldovenii din Republica Moldova când e vorba să-și numească propria limbă — limbă română.

Dar aceasta nu este decît o părere subiectivă la nivel de limbă vorbită și de vorbitori ce nu posedă limba de cultură care se învață la școală, se citește în publicații, se ascultă la radio și care nu admite în mare schimonosirile din vorbirea neîngrijită și cunoașterea ei sub o anumită limită. Limba cultă de la noi, care e limba literară, deși nu este scutită nici ea de influențele inerente unui mediu bilingv și nu e cunoscută în măsura convenită pentru o societate modernă, a fost dintotdeauna și a rămas aceeași — adică limba literară română, chiar și atunci când era înveșmîntată în haina de origine slavonă, utilizată acum patru ani în R.S.S.M. (vezi și articolul consacrat special acestei teme: 1, p.2).

Deci, pornind de la această premisă axiomatică, este în firea lucrurilor să considerăm că tot ce s-a făcut în direcția studierii "limbii

moldovenești" pe tot parcursul timpului (de cînd a fost pusă în circulație această noțiune (cf.: 2, p.36) a constituit un neînterupt proces de cercetare științifică a limbii române, dar sub denumirea oficială admisă (cea adecvată neputînd fi utilizată sub amenințarea "excomunicării" din tagma cercetătorilor lingviști). Și faptul că despre studierea la noi a limbii române vorbim în mod deschis numai în ultimul timp nu înseamnă deloc că acest proces a început abia acum patru ani și ceva, cînd s-a recunoscut că limba noastră de cultură este totuși limba română șvezi (i: 3, p.1, 4).

În toate lucrările de lingvistică (gramatici școlare, cursuri universitare, dicționare, monografii, culegeri de studii, broșuri de popularizare, articole de cultivare a limbii ș.a.) apărute în Republica Moldova în perioadele anterioare, în afară, poate, de cîțiva ani, cînd s-au făcut încercări nereușite de a folosi și drept limbă scrisă, adică cultă, graiul moldovenesc local (dar chiar și atunci!), au fost întotdeauna supuse cercetării substanța, sistemul și structura (gramaticală, fonetică și lexicală) ale aceleiași limbi — ale limbii române, oricare ar fi fost forma ei de manifestare (literară, vorbită, dialectală, regională, zonală) și indiferent de ce numiri i s-au dat în trecutul mai apropiat sau mai îndepărtat, cînd unitatea glotică românească era numai intuită de cărturarii și oamenii de cultură ai

*Datorită bilingvismului social, sînt de multe ori complexați în vorbire nu numai oamenii simpli, ci și mulți intelectuali, care sub raportul posesării limbii materne sînt dezavantajați în comparație cu omologii lor ce folosesc o singură limbă de comunicare: numai rusa, pe de o parte, sau numai româna, pe de alta.

timpului, fără s-o poată demonstra în mod științific**.

O dovedește în parte, și faptul extrem de semnificativ (dar trecut, de regulă, sub tăcere) că lucrările elaborate aici (*Cursul de limbă moldovenească literară contemporană*, *Cursul de gramatică istorică a limbii moldovenești*, *Scurt dicționar etimologic al limbii moldovenești*, *Capitole din istoria limbii literare moldovenești*, *Schițe de stilistică a limbii moldovenești contemporane*, *Dialectologia moldovenească*, *Atlasul lingvistic moldovenească*, dicționarele bilingve, cele terminologice și explicative, destul de multe cărți și broșuri de lingvistică apărute cu preponderență în ultimii 15-20 de ani) erau recepționate de specialiștii din alte țări — fără pic de rezervă — drept lucrări consacrate studiului limbii române, deși, după cum se poate ușor observa, în aproape toate titlurile enumerate figura în mod obligatoriu sintagma "limbă moldovenească" (fără care studiul respectiv, practic, nu putea să vadă lumina tiparului). Cîteodată acest lucru rezultă din unele indicații rămase (să zicem "din nebăgare de seamă") chiar în textul unor publicații de ale noastre. Astfel în "Introducere" la A.L.M. se afirmă direct că acesta este un atlas zonal în comparație cu A.L.R. (ca să nu mai spunem că în introducerea la "Cursul de limbă literară moldovenească", vol.I, se vorbește deschis despre identitatea moldo-română de limbă).

La principalele cărți de lingvistică (editate în R.S.S.M.) există un număr considerabil de recenzii, prezentări, dări de seamă și referințe, scrise și publicate în străinătate, inclusiv de așa lingviști notorii ca Alf Lombard din Suedia, Pavel Benes și Vladimir Horejsi din fosta Cehoslovacie, Laszlo Galdi din Ungaria, Klaus Heitmann și Werner Bahner din Germania, Witold Manczak din Polonia, Rajmund Piotrowski din Rusia, Carlo Tagliavini din Italia, Momilo Savic din fosta Iugoslavie ș.a., la care limba "moldovenească" este identificată în mod foarte firesc cu limba română. La aceștia trebuie adăugați, se înțelege, și lingviștii din România, care, deși un timp nu prea reacționau la aparițiile editoriale de la noi (fie din cauză că ele nu ajungeau întotdeauna acolo, fie din cauza grafiei ruse, fie, de cele mai multe ori, din cauza imposibilității de a le prezenta în mod adecvat în publicațiile oficiale), au apreciat și ei, cînd au putut, lucrările din R.S.S.M. ca niște contribuții la studierea unor probleme concrete de limbă română. Unele dintre ele erau chiar citate, recomandate în bibliografiile la obiect, utilizate în procesul de predare a cursurilor universitare (în parte a celui de gramatică istorică, căci avem date că la baza lui s-a pus, printre altele, și manualul nostru, care, după cum s-a exprimat C.Tagliavini, este unul dintre manualele "interesante și valoroase sub multe aspecte" între

** Azi însă știința lingvistică demonstrează cu argumente de necontestat unitatea titurilor formelor de existență a vorbirii populației est-romance, oriunde ar fi ea utilizată ca mijloc de comunicare și oricît de deformată ar fi din cauza îngustării forțate a limitelor de cunoaștere și a condițiilor anormale, precare chiar, de funcționare.

manualele existente de "istorie a limbii române").

Ce e drept, C. Tagliavini a spus acest adevăr și în mod explicit încă la Congresul de Romanistică din 1956, reluându-l mai târziu în fundamentala sa introducere în filologia romanică: "... pretinsa "limbă moldovenească" — scrie autorul — nu este de fapt decât româna literară, scrisă cu un alfabet rusesc ușor modificat (adică în chirilice moderne, diferite de chirilicele vechi din paleoslavă, folosite timp de mai multe secole de toți românii), cu unele concesii în favoarea unor forme dialectale moldovenești, cunoscute de altfel și în interiorul granițelor Romanici..." (4, p. 289).

El și-a format această convingere, după cum menționează în tratatul numit, și pe baza revistei L.L.M., care, mai ales în ultimii ani, deja sub denumirea nouă de R.L.Ș.L., ocupă un loc aparte în procesul de studiere a limbii române în Republica Moldova (alături de revista "*Limba română*" din Chișinău).

C. Tagliavini a fost unul dintre cei care au cunoscut îndeaproape studiile elaborate în R.S.S.M. în domeniul limbii române și le-a apreciat ca atare, ca și E. Coșeriu, compatriotul nostru, K. Heitmann, Alf Lombard și alți romaniști de autoritate mondială.

În zilele noastre deja, o amănunțită trecere în revistă a cercetărilor lingvistice din R.S.S.M., inclusiv a celor din L.L.M., cu sublinierea faptului că în ele — în toate — este vorba despre același obiect de studiu — limba română, sub

denumirea de "moldovenească", o înfăptuiește colega noastră Ioana Vintilă-Rădulescu într-un documentat articol din revista bucureșteană "**Limba română**". De altfel, în același număr (5/92) al L.R. mai sînt cîteva articole consacrate studiilor de limbă română de la noi (ca și în alte publicații de specialitate din ultima perioadă de timp).

Este absolut normal ca lucrurile să fie interpretate anume în acest fel, deoarece nici cei mai neosteniți adversari ai unității limbii române la prezentarea, de exemplu, a vocabularului limbii (pe care o numeau "moldovenească") în dicționare n-au putut substitui prin nimic altceva inventarul ei lexical, oricît ar fi dorit-o (el rămînînd oricum cel comun). După cum n-au putut demonstra niciodată necesitatea alcătuirii unui dicționar român-moldovenesc sau moldovenesc-român (lucru considerat ridicol de toată lumea în toate timpurile). Și nici n-au putut schimba paradigma declinării sau a conjugării românești la prezentarea structurii gramaticale în manualele de limbă "moldovenească" (încercările întreprinse, cum ar fi renunțarea, într-un timp, la viitorul cu *voi* sau la perfectul compus de pers. III cu *a/au* în favoarea formelor corespunzătoare dialectale cu *oi* și *o*, n-au putut decât să confirme adevărul că, și renunțînd la unele forme literare, limba rămîne aceeași, adică română, dar cu mici devieri regionale, întrucît o "altă" limbă literară, o "altă" limbă de cultură, bazată pe vorbirea populară^{*} romanică din estul Europei, pe acest teritoriu nu s-a format. Chiar și nespecialiștii își dau șeama că astăzi

nu poate fi vorba de o cultură autentică dacă ea se bazează pe un grai, pe o formă dialectală de manifestare a limbii comune. De aceea toate tentativele de împăcare a comunității de cultură (începând cu moștenirea cronicărească, continuând cu literatura clasică și sfârșind cu terminologia științifică și tehnică modernă) cu ideea preconcepută (și fondată doar politicește) a existenței, în aria glotică carpato-dunăreano-nistreană, a unei a doua limbi au eșuat de fiecare dată când s-a făcut apel la argumente cu adevărat științifice.

Așa s-a întâmplat în câteva rînduri chiar în condițiile vitrege din R.S.S.M., când cu ajutorul romaniștilor, și în genere, al lingviștilor ruși (V.Șișmariov, R.Budagov, S.Bernstein, D.Mihalci, R.Piotrowski, V.Borkovski, iar în ultimul timp și G.Stepanov, A.Domașnev, A.Șveiter, V.Gak ș.a.) s-a demonstrat cu argumente teoretice dintre cele mai serioase, dar bazate pe generalizări mai largi (deoarece nu întotdeauna se putea spune direct), că mijloacele de comunicare din R.S.S.M. și din România, cu toate "deosebirile" ce se invocă și cu toate că sînt utilizate în diferite țări, separate politic, nu reprezintă altceva, decît niște variante locale ale aceluiași diasistem***.

Ar fi, credem, interesant să atragem atenția în special asupra modului cum a fost nevoit acad. V. Șișmariov să-și argumenteze tezele teoretice pentru a putea spune adevărul despre știința lingvistică

reală din R.S.S.M. (atunci cînd i s-a cerut acest lucru).

În primul rînd, ceea ce e deosebit de semnificativ, el n-a folosit, cum se obișnuia, în titlul lucrărilor sale, consacrate special problemei date (5), îmbinarea "limbă moldovenească", așteptată de partizanii acesteia, ci "limba națională a R.S.S. Moldovenești", care lasă să se înțeleagă că

ea servește drept mijloc național de comunicare și în altă parte, adică în România.

În al doilea rînd, anume el a scos în evidență faptul că la nord de Dunăre s-a format o *singură* limbă-standard, vorbirea regională renunțînd la cele mai multe dintre particularitățile locale pentru a fi mijloc de comunicare comun.

Pornind de la cunoscutul principiu că orice tip de vorbire capătă în funcția de standard al limbii anumite trăsături specifice, romanistul rus menționează cu referire la situația din România Orientală că deja primele monumente de limbă (ca la orice popor) demonstrează în mod elocvent ce formă adoptă vorbirea vie cînd se face uz de ea pentru scopuri oarecare "literare". Pînă și în documentele de afaceri, atît "în principate, cît și peste Dunăre", scrie el, nu putem să nu observăm simțul unei norme oarecare, dictate de necesitatea de a ridica limba la un nivel mai înalt decît al graiului uzual, de a înlătura din ea tot ce constituie o piedică pentru ca cele

*** Academicianului V. Borkovski îi aparține, de exemplu, un așa aforism ca: "Limba moldovenească și limba română reprezintă același vin, dar turnat în două sticle cu diferite etichete". Tot el observa, cu umor (deși neoficial, firește), că lingviștii moldoveni ar putea proceda ca autorul care la sfîrșitul unei cărți de medicină dăduse erata: "Peste tot unde e scris **splină**, citiți **ficat**", făcînd o rectificare similară: "Peste tot unde e scris moldovenesc, citiți **romănesc**".

scrise să devină un bun al unor cercuri mai largi, "de dorința de a o sublima, avînd în vedere seriozitatea sarcinii pe care era chemată s-o îndeplinească". Astfel se explică și excluderea din *vorbirea moldovenească* a unor trăsături pur locale și "apropierea de vorbirea din alte regiuni ale Transilvaniei, îndeosebi din partea ei *sudică*, pe vremea aceea legată deja de Muntenia, adică pe teritoriul unde în jumătatea a doua a veacului al XVI-lea apar primele cărți tipărite în *limba romanică*" (observați: nediferențiată după regiuni) paralel cu cele de limbă slavă. Un pic mai sus autorul vorbește despre legăturile dintre regiunile *nordice* ale Moldovei și Transilvaniei, despre particularitățile comune ale limbii din aceste regiuni "încă dintr-o perioadă foarte timpurie pentru istoria limbii române" (5, p. 53) (aici și mai jos evidențierile ne aparțin — S.B.).

Deci încă de pe atunci moldovenii au renunțat în scrieri la palatalizarea labialelor, de exemplu, și la alte trăsături specifice vorbirii lor (adică la *alghinî, jeanî, dzîc, dinti, fășe, facut, nicî, amu ș.a.*), căci, după cum menționează V. Șișmariov, prin ortografia care nu înregistrează aceste trăsături "se putea da limbii aparența unei anumite unități, corespunzătoare ideii *unității poporului romanic*, care vorbea în limba aceasta și în *adîncul conștiinței căruia lua de acum naștere această idee*" (5, p. 53).

De aceea (citez!) "reproșurile adepților concepției "românizării" cu de-a sila sînt lipsite de orice teme. Noi am arătat deja mai sus că istoria dezvoltării limbii literare în *Moldova și Valahia* se caracterizează prin colaborarea scriitorilor din ambele principate ... fără a face din operele lor artistice scrieri cu caracter provincial mărginit. Am văzut că pînă și limba documentelor de la Bistrița din veacul al XVI-lea nu poate fi socotită drept un monument al unui dialect pur. Dacă moldovenii Gr.Ureche, Varlaam, M.Costin, Dosoftei, D.Cantemir sau I. Neculce ar fi căutat să scrie în moldovenește, cronicile, predicile, psaltrile, operele lor de literatură și istorie ar fi fost monumente literare cu caracter regional și e greu de crezut că ele s-ar fi bucurat de rezonanța pe care au avut-o". Gr.Ureche, Dosoftei sau I.Neculce puteau considera vorbirea moldovenească drept limba lor, continuă V.Șișmariov, "fiindcă propriul lor text suna în rostirea lor cu oarecare *nuanțe moldovenești firești*", deși nu socoteau drept "normă *amu sau aiasta, cheatră sau ghine*" (5, p.65), pentru că ei nu dădeau "unor mici abateri dialectale firești o mai mare însemnătate decît o meritau ele" (5, p. 66).

Idealul de vorbire corectă a fost, așadar, întotdeauna legat de cele mai instruite pături ale populației, adică "de oraș și de burghezia orășenească", subliniază tot acolo V. Șișmariov (opunînd acest lucru orientărilor

**** Cf. și cele spuse în această privință de S. Bernstein: "Limba literară ia naștere nu pe baza vreunor dialecte sătești, ci pe baza vorbirii comune culte a populației orășenești... Această limbă cultă interdialectală a avut variante de diferite proveniențe dialectale, dar s-a deosebit în mod esențial de dialectele sătești" (6, p. 88).

lingvistice din R.S.S.M. spre limba rurală, limba satelor)****.

Orientarea normativă spre oraș a fost proprie inițial tuturor popoarelor care dispun astăzi de o limbă a culturii, începând încă din societatea romană, unde se plămădea limba literară latină (sînt semnificative în privința aceasta, spre exemplu, opiniile unor teoreticieni ai limbajului din Roma antică, cum ar fi Cicero, Quintilian ș.a.). Aceași orientare a stat și la baza limbilor franceză, germană și a altor limbi literare de prestigiu. În toate cazurile drept model era luată anume vorbirea oamenilor instruiți din orașe sau din provinciile ce ocupau o situație politică și culturală determinantă, care era considerată drept normă și care s-a îndepărtat de limbajul tradițional al restului populației (vezi: 7, p. 182 - 183).

Dacă nu se proceda așa, operele religioase, istorice și literare ale reprezentanților diferitelor dialecte și graiuri ale unei limbi ar fi riscat să rămână scrieri curat provinciale.

În aceasta constă una dintre trăsăturile esențiale ale oricărei limbi literare: deși la baza ei se află, de obicei, una dintre varietățile sale dialectale, ea include și toate celelalte varietăți; de aceea limba literară este înțeleasă peste tot, cu toate că nu se identifică în întregime cu nici una dintre varietățile locale. V. Șişmariov exprimă ideea respectivă prin următoarele cuvinte ale lui Dante: "...*volgare illustre* (adică limba literară) este o limbă care există pretutindeni și nu are un cuib al său nicăieri" (5, p. 67; vezi și: 8, p. 31 - 34).

Concluzia fondată științificește că și în toată Romania Orientală limba literară e una singură au tras-o și au promovat-o și alți oameni de știință ruși (vezi enumerarea de mai sus), iar uneori și cei din R.S.S.M., deși aceștia din urmă erau nevoiți s-o facă și mai voalat (mai mult prin diverse analogii).

Abia în ultimii vreo 5 ani s-a putut, în sfârșit, vorbi deschis despre această problemă, limba română devenind oficial obiect de învățămînt și de studiu în Republica Moldova. În această activitate este angajat astăzi un număr considerabil de specialiști-filologi din școală și de la facultățile și catedrele respective, precum și de la instituțiile de cercetare din republică.

Sînt editate deja destule cărți consacrate studierii diferitelor laturi sau aspecte ale limbii române. Printre acestea: **Norme ortografice, ortoepice și de punctuație ale limbii române** (1990), **Dicționarul ortografic cu elemente de ortoepie și morfologie** (1990), **Curs de gramatică a limbii române** (1991), **Ortoepia limbii române** (1991), **Stilistică și cultivare a vorbirii** (1991), **Din problemele gramaticii și derivării române** (1991), **Dicționarul numelor de persoane purtate de moldoveni** (1992), **Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, Nordul Bucovinei, Transnistria** (1993), **Punctuația limbii române** (1993) ș.a.

Institutul de Lingvistică al A.Ș.M. are deja la patrulea an relații de colaborare cu instituțiile omoloage ale Academiei Române (Institutul de Lingvistică și Institutul de Fonetica

și Dialectologie "Al. Rosetti" din București) și ale Filialei Iași a acesteia (Institutul de Filologie Română "A. Philippide"), precum și cu unele instituții de învățământ din România (Universitățile din București, din Iași, din Suceava, mai puțin din Cluj și Timișoara — în unele din ele avem doctoranzi), pe baza cărora se realizează lucrări comune de cercetare, deplasări pe teren (dialectologice, toponimice), manifestări științifice organizate în comun sau cu participarea unei părți la manifestările alteia, întruniri mixte de lucru etc.

Dintre lucrările cu formulare identică a denumirii, fixate atât în planurile pentru perspectivă, cât și în cele pentru fiecare an ale institutelor numite și ale institutului nostru, am dori să menționăm cel puțin câteva.

În colaborare cu Institutul de Lingvistică din București se lucrează la **Lexicul latin moștenit în limba română, PatRom: Dicționar istoric de antroponimie romanică, Dicționar entopic al limbii române, Catalogul manuscriselor românești păstrate în bibliotecile din Moldova și fosta U.R.S.S., Dicționar (derivativ) de formare a cuvintelor în limba română, Dicționar sintactic (de regimuri verbale) al limbii române;** cu Institutul de Fonetica și Dialectologie din București se lucrează la **Graiuri românești din arii laterale și insulare. Texte dialectale, studiu introductiv și glosar,** iar cu Institutul de Filologie Română din Iași se lucrează la **Graiurile românești din Moldova. Etnotexte, Toponimia zonei hidrografice Prut ș.a.**

Unele dintre aceste lucrări sînt deja destul de avansate în realizare (s-au cules materiale pe teren, s-au transcris înregistrările, au fost aduse la cunoștință unele rezultate la reuniuni problematice în R.M. și în România, s-au publicat prospecte și fragmente în revistele de specialitate).

A apărut recent cartea prof. E. Coșeriu **Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică** — rod al colaborării lingviștilor de la Chișinău și Iași în selectarea, traducerea, îngrijirea și prezentarea într-un volum aparte a trei cunoscute studii ale ilustrului nostru conațional. Avem în manuscris un **Dicționar de dublete etimologice în limba română și broșura Limba română unică,** prezentată la Societatea de Științe Filologice din România în vederea unei posibile editări în Țară.

După toate acestea ar fi greu, credem noi, ca istoria să fie întoarsă înapoi, reanimîndu-se ideea perimată a celor două limbi: moldovenească și română. Dar dacă, prin absurd, cineva ar vrea să impună din nou această idee, ea iarăși n-ar putea, desigur, rezista mult timp. Nu ar putea rezista nici ideea ca, recunoscînd unitatea limbii, s-o numim totuși "moldovenească" (după denumirea statului, adică a Republicii Moldova). Nu ar putea rezista din două motive. Primul: pentru că o Moldovă există și în afara granițelor acestei țări (și în acea Moldovă nimeni nu se îndoiește de faptul că vorbește românește). Și al doilea: pentru că limba în care vorbim și scriem în toate sferile culturii nu reflectă specificul graiului local moldovenesc al dialectului

dacoromân de pe acest teritoriu (de exemplu, fonetica ei este aproape în întregime de tip muntenesc, nu moldovenesc). Și deci nu avem pur și simplu dreptul (nici științific, nici juridic) să atribuim acestei limbi o denumire neadecvată esenței, improprie, fie și sub acest singur aspect (vezi și: 9, p. 29-37).

Pentru ca limba de cultură din noul stat suveran și independent (considerat pe drept cuvânt ca fiind al doilea stat românesc) să poată fi numită, cel puțin convențional, "moldovenească", ar fi trebuit să se accepte în întregime particularitățile dialectale ale regiunii, care, deși sînt cunoscute și în alte regiuni românești, în Moldova istorică sînt preponderente și constituie aici specificul glotic al acesteia. Printre ele:

a) fenomenele fonetice bine cunoscute: palatalizarea labialelor și a dentalelor (*chept, ghini, nel, nimi, nicî*), utilizarea lui *ž* în loc de *g* (marjinî, curji), a lui *š* în loc de *č* (*chișior, fași*) și a lui *dz* în loc de *z* (*dzăr, dzîși*), dentalizarea lui *m* (*aninosî, can*), trecerea în anumite poziții a lui *ă* și e final la *î* (*casî, feî*) și a lui e final la *i* (*feti, iuti*), redarea diftongului *ea* prin e simplu (*e, gre, säre, porne*) și multe altele;

b) mulțimea de **rusisme recente**, cuvinte și expresii întregi, folosite curent datorită "bilingvismului general" la moldoveni (*curtcî, sumcî, spravcî, napravlenii, ruli, zajîgalcî, mehanizașii, vîcliucești svetu, îi zacrîto la obéd, s-o uvolnit de la sklad și amu-i prodaveași*) ș.a.m.d.;

c) construcțiile **hibride calchiate**, precum și **schimonosirile** de tot felul (*sî prinești nu bini, o precăutat*

problema, traji atenșia, prinesc hotărîri, a doilea întrebări și a doilea variant, sînt încredinșat, îi tăt, sî șibî, nu și), pînă și ale onomasticii naționale (*Olari, Ordelean, Munșian, Sprînșean, Rașa, Gamorari, Ghincul, Ciora, Iordatii*), care se numără cu miile.

Cu aceste particularități ar fi fost posibil, poate, să se vorbească despre o altă limbă "literară", dacă totuși niște reprezentanți de frunte ai purtătorilor mai sus numitelor particularități ar fi "sublimat-o", ridicînd-o, *sub forma dată*, la rangul de limbă a unei "noi culturi", deosebite de cultura românească comună, acumulată de-a lungul secolelor. Or, așa ceva n-a avut loc, o cultură "nouă", curat moldovenească, ce s-ar fi impus anume într-o asemenea "limbă" în mod separat și chiar în contrapunere cu cea românească, nu s-a constituit pe teritoriul actualei Republici Moldova. O știe toată lumea.

Dar prin adoptarea unei atare "limbi", care numai cu acest specific teritorial și "național" ar avea oarecum dreptul să se numească "moldovenească", **restul culturii românești**, bucăți ale căreia, alese pe principii politice și ideologice arbitrare, utilizate la noi și prezentate ca aparținînd noului stat "moldovenesc", **ar fi exclus automat** din tezaurul cultural al Republicii Moldova. Am pierde deci în primul rînd pe toți clasicii literaturii (anume pe toți, adică și pe Negruzzi, și pe Alecsandri, și pe Eminescu, și chiar pe Creangă, nu numai pe Caragiale, pe Bolintineanu, pe Coșbuc, pe Rebreanu, pe Sadoveanu și pe

ceialți), pe toți scriitorii de mai târziu (inclusiv pe Mateevici, care, ca și Creangă, n-a scris nimic în vorbirea dialectală curat moldovenească), pe toți scriitorii contemporani), precum și pe toți oamenii de cultură din celelalte domenii, care au scris, fără excepție, în limba literară unică, singura pe care o știm, și care se numește **limbă română**.

Dar cine s-ar încumeta astăzi, la sfârșitul secolului al XX-lea, să impună o astfel de absurditate? Cine poate să-și permită să bulverseze astăzi rînduiele limbii statornicite de secole?

Din fericire, nimeni nu pune în mod oficial problema în felul acesta, căci toți știm că avem o singură limbă, indiferent de ce particularități locale sînt caracteristice diferitelor regiuni locuite de purtătorii acestei unice limbi, pe care în forma ei literară, dialectală, vorbită, familială, argotică ș.a.m.d. lingviștii de la noi au studiat-o mereu și continuă s-o studieze acum - în comun cu romaniștii de pretutindeni, și în primul rînd cu cei din România. Căci ea nu poate fi tratată altfel decît ca limbă română, acest lucru constituind din punct de vedere științific o realitate incontestabilă. Chiar în ipoteza incredibilă că iarăși vor fi nevoiți să nu-i poată spune pe nume.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Berejan S., *Așa-zisa "limbă moldovenească"*, recunoscută de așa-zisa "Republică Nistreană", e tot limbă română, chiar și fiind scrisă cu chirilice// "Literatura și Arta", 1992, 15 octombrie.

2. Berejan S., Dîrul A., Ețcu I., *Cum, cînd și de ce a apărut așa-zisa "limbă moldovenească" ca limbă aparte*// "Moldova: deschideri științifice și culturale spre Vest", Congresul XVIII al Academiei Româno-Americane de Științe și Arte (13-16 iulie 1993); Rezumate, I, Chișinău, 1993.

3. Berejan S., *Limba culturii noastre comune este română, nu moldovenească*// "Literatura și Arta", 1990, 11 octombrie.

4. Tagliavini C., *Originile limbilor neolatine. Introducere în filologia romanică*, București, 1977.

5. Шишмарьов В.Ф., *Лимбиле романиче дин суд-естул Еуропей ши лимба националэ а Р.С.С. Молдовенешть*, Chișinău, 1960.

6. Бернштейн С., *К изучению истории болгарского литературного языка // Вопросы теории и истории языка*, Leningrad, 1963.

7. Степанов Ю.С., *Основы общего языкознания*, Москва, 1975.

8. Бережан С.Г., *Проблема де теорие лингвистикэ ын лукраря академичианулуй В.Ф.Шишмарьов "Лимбиле романиче дин суд-естул Еуропей ши лимба националэ а Р.С.С. Молдовенешть" // Моштениря лингвистикэ а луй В.Ф.Шишмарьов ши проблемеле филоложией молдовенешть*, Chișinău, 1978.

9. Berejan S., *De ce glotonimul "moldovenesc" nu poate rivaliza cu glotonimul "român" cu aplicare la limba literară?*// "Revistă de lingvistică și știință literară", 1990, nr.6.